

„ЧУДЕСАТА НА ЕВРОПЕЙСКАТА КУЛТУРА“¹ –
СПАСЕНИЕ ЗА „НАИВНИТЕ ДЕЦА“:
МОТИВ В ГЕРМАНСКАТА КОЛОНИАЛНА ЛИТЕРАТУРА

Габриела Григорян
Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

“THE WONDERS OF EUROPEAN CULTURE” –
A SALVATION FOR “THE NAIVE CHILDREN”:
MOTIF IN GERMAN COLONIAL LITERATURE

Gabriela Grigoryan
University of Veliko Tarnovo “St. Cyril and St. Methodius”

This paper gives an overview of the most common motives in German colonial literature. Colonial literature is often understood to mean all literature from the colonial period. In this analysis, however, a distinction is made between pre-colonial, colonial and post-colonial works. Two works are analyzed in detail – *Von Jenseits des Meeres* by Theodor Storm, a novel from the pre-colonial period of Germany, and *Tropenkoller* by Frieda von Bülow, who is a typical representative of German colonial literature. The focus of this paper is to show how the colonised population is portrayed in a racist manner and entirely from a Eurocentric point of view.

Keywords: colonial literature, motives, Germany, Theodor Storm, Frieda von Bülow

Колониализмът е познат на всички термин, свързан обаче с историята не толкова на Германия, колкото на страни като Великобритания, Испания или Нидерландия. В действителност периодът, в който Германия има колонии, е по-кратък от колониалните периоди на повечето европейски страни. В продължение на тридесет и четири години – от 1884 до 1918 – страната притежава колонии. Малко след това тази глава от историята е засенчена от националсоциализма. Престъпленията срещу конкретни етнически групи през Втората световна война са обект на засилено внимание от различни сфери на науката и изкуството. При дебатите относно расизма в немскоезичното пространство основно се стига до препратки към Холокоста. Едва в последните години започва да се забелязва засилен интерес към тази „забравена“ глава от историята на Германия. Това явление Юрген Цимерер, германски историк и африканист, нарича „колониална ам-

¹ Вж. Bülow/Бюлов 1896.

незия“ (Zimmerer/Цимерер 2013: 9). Тази амнезия се отнася най-вече до обществения и медийния интерес към темата.

В германистичното литературознание колониализмът се установява като тематика след 1978, с публикуването на романа „Моренга“ от германския писател Уве Тим. В интервю от 2022 г. авторът споделя: „Престъпленията по време на колониализма тогава не бяха на дневен ред. Всички ми казваха, че съм луд да пиша за хотентотите². Според общественото мнение колониализмът се считаше за цивилизаторски акт от страна на европейца“ (Schiller/Шилер 2022). Романът, разказващ за въстанието на племената хереро и нама срещу германските колонизатори и последвалия геноцид срещу тези народи, представлява напредък за постколониалния дискурс в съвременната немскоезична литература. Но по-активно за колониалното минало започва да се пише от средата на деветдесетте години на миналия век. В текста характеризираме тези литературни творби като *постколониални*, като се позоваваме на класификацията на Пол М. Люцелер (Lützelер/ Люцерер 2005). Той определя като постколониални текстовете на германски автори, които представят последствията от колониалната политика и я подлагат на критика. Вместо евроцентричния светоглед – основен елемент на колониалната литература, постколониалните текстове показват противоположната перспектива и се фокусират върху културата на колонизираните.

Разбира се, германистичното литературознание разглежда колониализма от постколониална гледна точка, но не анализира единствено постколониални творби. Анализират се текстове от разнородни жанрове, сред които писма и пътеписи, от колониалния период на Германия, но и от по-ранни години. Колониализмът се третира като глобален феномен, който не започва със завземането на първите германски колонии през 1884. Важна е и преколониалната фаза³. През 18. и по-голямата част на 19. век малко немскоезични писатели засягат колониализма в своите творби, а тези, които го правят, изразяват по-скоро своите колониални фантазии (Zantop/Зантоп 1999: 11). В тези текстове проличава интересът към новите земи, открити от мореплавателите. Европейската експанзия вече е започнала, светът се оказва много по-широк, отколкото европейецът до момента си е представял. Научните експедиции, описва-

² Име, с което белите колонизатори са наричали етническата африканска група койкой. Оксфордският речник определя думата ‘хотентот’ като обидна (Уикипедия).

³ Идеята за хронологичното разделение на преколониална, колониална и постколониална фаза сме взели от Göttsche, Dunker, Dürbeck/Гьотче, Дункер, Дюрбек 2017: 244.

ни в пътеписи, представят екзотиката на тези далечни земи. Опозицията „колонизатори – колонизирани“ се романтизира. Тези фантазии образуват една фиктивна германска колониална история. Насилието и пресъплненията срещу местните народи не са част от нея. Напротив, германецът влиза в ролята на спасител на неевропееца. Спасява го от самия него, от неговия див нрав, но не се опитва по никакъв начин да разбере ценностите на другите народностни групи.

Теодор Щорм, писател от германския литературен канон, представя „чуждия“ образ в своята новела от 1865 г. „Отвъд морето“⁴ (Von jenseit des Meeres) с женски персонаж. „Черната“ жена възплъщава чуждите народи и в други творби от преколониалната фаза (Göttsche, Dunker, Dürbeck/Гьотче, Дункер, Дюрбек 2017). При Т. Щорм се наблюдават типичните за времето стереотипи. Главната героиня, Джени, е извънбрачното дете на бял мъж, собственик на плантации в датска колония, и „небяла“ жена. На децата от такива връзки им е било позволено да се интегрират в европейското общество, имали са право да получат образование. Затова и фактът, че Джени е изпратена още от малка в Германия, за да се образова там, е съвсем правдоподобен. Стереотипите обаче, които властват в обществото тогава, си проличават още при описанието на главната героиня. Алфред, главният мъжки персонаж, очаква да види „една красива абаносовочерна негърка с перлени мъниста в косите и лъскави гривни по ръцете“, но с изумление открива, че кожата на Джени не е „черна, нито дори кафява“ (TS/ТЩ), а бяла като на останалите момичета, които познава. Въпреки това момичето носи белег, който показва нейния истински произход: „Малките полумесеци в основата на ноктите ѝ не бяха светли като нашите, а синкави и по-тъмни [...]“ (TS/ТЩ).

Друг стереотип, който е и основен за произведението на Теодор Щорм, е сравнението на колонизираните народи с поведението на децата. „Черните“ са неуки, неопитомени като деца – с такова впечателение остава читателят на „Отвъд морето“. Бащата на Джени казва за нейната родна майка:

„Но човек не биваше да я чува как приказва; красивата уста бръцолевеше на разваления език на негрите; беше като детско дърдорене. Такава жена, Джени, не беше добра компания за теб, ако се очакваше да станеш това, което си в момента“ (TS/ТЩ).

---

⁴ Заглавията на романите, както и цитатите от тях в този доклад, са в наш превод – Г. Г.

Впоследствие Джени стига до същите изводи като баща си. След като се връща в родното си място, за да намери майка си, тя остава изумена от вече чуждата за нея култура. Описва езика, който използват местните, като „шумен“, „като вой, като животински крясък“, „треперех от ужас, когато го чуех“ (TS/ТЩ). Местният мъж е описан като дивак, „озъбен като куче“ (TS/ТЩ). Родната майка на Джени иска да я омъжи насила за него и по този начин е представена като заплаха за собствената си дъщеря, а единственото спасение идва от Алфред – белия любим на Джени. В колониалната литература „черните“ често са описвани като диви животни, което буди същите асоциации като при сравнението им с децата – за хора с по-нисък интелект.

Новелата на Т. Щорм има щастлив край – Джени се омъжва за Алфред. Представата на писателя, че една мулатка може да бъде напълно приета в европейското общество, може би е била прогресивна за времето си. Джени става част от това общество, въпреки че нейният истински произход се вижда по ноктите на ръцете ѝ. Но от постколониална гледна точка такъв сценарий – на културния европеец, спасил мулатка от диво, почти животинско съществуване, принадлежи именно към колониалните фантазии на германеца.

Германецът колонизатор запазва ролята си на спасител дори и по-късно, когато германските колонии са вече факт и когато обществеността знае за издевателствата над местните. Отличителен белег на колониалната литература в периода на Германската колониална империя са пропагандните послания, които тя разпространява. Чрез литературата колониалистите се опитват да защитят своята позиция. Посланията им са, че не „белите“, а „черните“ са проблемът на колониите. И докато при Т. Щорм наблюдаваме как представител на колонизираните идва в Европа и приема ценностите на „цивилизацията“, в творбите след 1884 г. посоката се сменя – представител на „цивилизацията“ отива и налага своите разбирания на колонизираните. Главни герои на романите вече са единствено колонизаторите, докато местните присъстват в сюжета като една екзотична маса с еднакви белези (Gutjahr, Hermes/Гутяр, Хермес 2011). Сякаш само чистата европейска кръв може да даде на идивида статут на „личност“.

Фрида фон Бюлов се счита за най-известния представител на германската колониална литература. За жена, живяла в края на 19. век, биографията ѝ е впечатляваща, а според съвременниците ѝ – дори скандална. Неомъжена, почти на 30, тя заминава за Германска Източна Африка (днешна Танзания, както и части от Бурунди и Руанда), където работи като медицинска сестра и мечтае да отвори първата болница в колонията.

Изявява се и като журналистка и публикува статии и романи, в които описва живота в колонията. В нейните текстове читателите днес могат ясно да видят какви са били предразсъдъците към колонизираните народи и какво чувство за превъзходство са изпитвали колонизаторите.

Ф. Бюлов се възприема като благодетелка за африканците и ги описва като деца, на които трябва да бъде помогнато. Своите виждания за германския колониален живот тя описва в романа „Тропическа лудост“ (Tropenkoller). Тропическа лудост е термин, използван през колониалния период, за да се опише състоянието, в което някои европейци изпадали, когато били изложени на тропически климат⁵. Такава „диагноза“ са поставяли на мъжете, които, повлияни от различния климат и от контакта си с местното население, са губели контрол и с изключителна жестокост са малтретирали колонизираните. Главните герои в този роман обаче не са засегнати от тази лудост, а напротив, трябва да служат като пример за останалите господари на колонии:

„Разбира се, имаше и неколцина, особено сред низшите чиновници, които още при първи признаци на климатичната треска капитулираха и мислеха единствено за бързо бягство обратно към Европа“ (ФВ/ФБ).

Авторката смята, че чрез преодоляването на влиянията на чуждата земя главните персонажи Ева и Лудвиг фон Розен са доказали морала си. Ф. Бюлов използва себе си за прототип на главната героиня. Ева е еманципирана и ентусиазирана медицинска сестра в Германска Източна Африка, която иска да допринесе за развитието на местните. За щастие, тя среща съмишленик – Лудвиг фон Розен. Тук отново имаме препратка към биографията на Ф. Бюлов, която също намира съмишленик в реалния живот – основателя на Германска Източна Африка – Карл Петерс. Връзката между журналистката и Карл Петерс не трае дълго, но те продължават да си кореспондират дори след като Петерс получава прозвището „мъжът с кървавите ръце“ (Hammerstein/Хамерщайн 2008) – наричан така заради изключителната бруталност, с която води своята колониална политика. Главният мъжки персонаж в „Тропическа лудост“ не стига до такива жестокости, но вижданията му са пределно ясни. Когато му задават въпроса, дали е възможно да се възпита местният народ „без пердах“, Розен отговаря: „За тях боят е полезен, на моменти абсолютно наложителен [...] Освен това, според мен лекият пердах съвсем не е така жесток за тях като паричната глоба или завързването с окови“ (ФВ/ФБ).

Ева се възхищава на Розен, тъй като той осъзнава, че подчинените трябва да се третират с „твърда ръка“, ако Германската империя иска да

---

⁵ [https://de.wikipedia.org/wiki/Tropenkoller_\(Medizin\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Tropenkoller_(Medizin))

се нареди сред великите колонизатори: „Колонията за него е много важна и той не иска репутацията на германското господство тук да е застрашена от чиста небрежност и скука“ (ФВ/ФБ). Тук авторката отправя критика към германските управници в колонията, които се отнасят „твърде внимателно към черното население, при което този народ, който толкова се нуждае от твърда ръка, излиза извън контрол“ (ФВ/ФБ).

Африканците, от своя страна, са представени в романа като доверчиви и безобидни: „Местните понасяха чудесата на европейската култура така спокойно, като наивно набожни деца, които възприемат родителите си като божества“ (ФВ/ФБ). В романа на Ф. Бюлов се съдържат расистки стереотипи. Местните жители са описани така, сякаш са на по-ранен етап от своето развитие и имат нужда от защитата на „добронамерените“ господари: „Тук сме, за да служим за пример, и нашата задача, освен всичко, е и възпитателна“ (ФВ/ФБ). С тази реплика Лудвиг фон Розен затвърждава противопоставянето между просветените европейци и неуките негри. Главната героиня също изразява „покровителските“ си намерения: „Черните ме познават и ми вярват до краен предел. Ще се опитам да ги предпазя от лошите преживявания, които съм имала“ (ФВ/ФБ).

Покорството на местните в романа преминава дори в идеализирано на колонизаторите. След лова на лъвовете африканците възпяват европейците. В песента си те пеят: „Той (белият – Г. Г.) имаше огнестрелно оръжие и огромна сила в своето сърце. И мъдростта на белия мъж е по-голяма от мъдростта на лъва“ (ФВ/ФБ). Това е цивилизацията – дошла е със своите оръжия, за да спаси негрите от дивите зверове.

От постколониална гледна точка читателят вижда как в „Тропическа лудост“ евроцентричният поглед изкривява реалността на местните. Ф. Бюлов и редица други нейни съвременници искрено вярват в позитивните страни от завземането на чужди територии и в надмощието на бялата раса над черната. Затова чрез литературните текстове от преколониалния и колониалния период на Германия днес може да видим как е била представяна тази глава от историята. Колониалната литература по времето на Теодор Щорм и на Ф. Бюлов е имала основната функция да оформи колониалната действителност от изцяло европейска гледна точка, да затвърди стереотипите и да оправдае съответната инвазивна политика.

Минава повече от половин век от публикуването на „Тропическа лудост“, преди в Германия писатели и журналисти да започнат да критикуват колониалната идеология. Постколониалните творби успяват да поправят кривото огледало на предшествениците си и отразяват противопоставянето между „бели“ и „черни“, „цивилизовани“ и

„неуки“ като насилствено и крайно расистко. Колонизираните получават своя глас и от „наивни деца“ се превръщат в хора, борещи се за правото си да съществуват отделно от европейската култура.

БИБЛИОГРАФИЯ

Gutjahr, Hermes/Гутяр, Хермес 2011: Gutjahr, O., S. Hermes. *Maskeraden des (Post-)Kolonialismus. Verschattete Repräsentationen »der Anderen« in der deutschsprachigen Literatur und im Film.* Würzburg 2011.

Göttsche, Dunker, Dürbeck/Гьотче, Дункер, Дюрбек 2017: Göttsche, D., A. Dunker, G. Dürbeck. *Handbuch Postkolonialismus und Literatur.* Metzler, 2017, 244. <<https://doi.org/10.1007/978-3-476-05386-2>>, 6 April 2023.

Lützelер/Люцелер 2005: Lützelер, Paul Michael: *Postmoderne und postkoloniale deutschsprachige Literatur. Diskurs – Analyse – Kritik.* Bielefeld 2005.

Hammerstein/Хамерщайн 2008: Hammerstein, Katharina von: *Biographie Frieda von Bülow.* 2008 // <<https://www.fembio.org/biographie.php/frau/biographie/frieda-von-buelow/>>, 6 April 2023.

Zantop/Цантоп 1999: Zantop, Susanne M.: *Kolonialphantasien im vorkolonialen Deutschland (1770 – 1870).* Berlin 1999.

Zimmerer/Цимерер 2013: Zimmerer, J. *Kein Platz an der Sonne. Erinnerungsorte der deutschen Kolonialgeschichte.* Frankfurt a. M./New York 2013, 9.

Schiller/Шиллер 2022: Schiller, M. Uwe Timm: „Beim Schreiben geht es um Macht“. // *Hamburger Abendblatt*, 22.01.2022. <<https://www.abendblatt.de/kultur-live/article234377341/hamburg-autor-schriftsteller-uwe-timm-thalia-theater-auszeichnung-lessing-preis.html>>, 6 April 2023.

ИЗТОЧНИЦИ

FB/ФБ: Bülow, Frieda von. *Tropenkoller.* Berlin: F. Fontane & Co. 1896. // <<https://scholarsarchive.byu.edu/sophiefiction/433/>>, 6 April 2023.

TS/ТЩ: Storm, T. *Sämtliche Werke. Dritter Band. Novellen.* Im Insel-Verlag zu Leipzig. 1919. // <<https://www.projekt-gutenberg.org/storm/bd3/chap001.html>>, 6 April 2023.